

Побачення

Володимир Гжицький

ПОБАЧЕННЯ

Братові Степану Гжицькому присвячую. Автор

Мала, худенька Оріся Мазай, ідучи до школи, побачила якогось дивного чоловіка. Він сидів на колодах біля церкви, був у чорних окулярах, з бородою, у старому одязі. Такого в селі дівчинка ніколи не бачила. Село її невеличке, майже усіх людей вона знала, бо часто з мамою виходила на роботу в колгосп, коли не було з ким залишитися вдома.

"І чому він сидить тут? — подумала Оріся.— Може, це його колоди?"

Ці колоди лежать давно, їх привезли сюди ще до війни. Орісі було три роки, і вона пам'ятає багато возів з колодами. Пам'ятає, як з одного воза звалювали колоду і колесо розсипалося, люшня зламалася. Тато тоді сказав: "Заробив Ілько. Бідному завжди вітер в очі. Де ж він тепер нове колесо дістане? Ковбасюк не купить". Дівчина ніколи не забуде цієї картини з підвезенням лісу, як не забуде і тепла батькових рук, на яких вона тоді сиділа.

Багач Ковбасюк звозив ліс під нову хату синові. "Такої в цілій околиці не буде",— хвалився він.

Уже рік, як війна скінчилася, а про колоди люди наче забули. І багача вже нема.

Та й не думала зараз Оріся ні про дубки, ні про багачів. Її серце переповнила тривога за незнайомого. Чому? Не могла б цього пояснити. Може, тому, що холодно надворі, а чоловік у старій драній одежині; а може, здавалося, що він голодний, самотній,— бо чого ж би сидів тут, якби мав хату?

У класі дівчинка була задумана, час їй тягнувся довго, хотілося швидше додому, щоб ще застати незнайомого на колодах. Однак, повертаючись зі школи, нікого там не побачила.

Удома розповіла про все матері.

— Який же він? — допитувалася мама.

— З бородою, у чорних окулярах. Може, сліпий?

— Але ж ти не знаєш? І чого ти вбила собі в голову якогось там чоловіка? — аж сердилася мати.— Як уже чогось вчепишся, то нема тобі стриму. Хочеш знову захворіти?

Війна зробила Орісю якоюсь нервовою. Дівчинка гостро реагувала на будь-що, навіть дрібне. Мати, знаючи про це, захвилювалася зустріччю дочки з незнайомою людиною,

— Може, той чоловік голодний? — ніби не чуючи слів матері, хилила до свого дівчинка.

— Нагодують,— заспокоювала її мати.

— Хто нагодує?..

— Та хтось нагодує. В селі ж — не в лісі. А може, він зараз на попутній до міста поїхав. Не думай про це, обідай і берися за уроки.

— Не хочу я їсти,— відмовилась Оріся.

Мати вже знала, що, як дочка чимсь стривожиться, до їжі її не присилуєш. Так було й зараз. Оріся навіть не глянула на приготований обід. Вийняла з портфеля книжки і зошити, акуратно посклала їх на столику, переодяглася і сіла біля вікна, що виходить на дорогу.

— Ти все ще про це думаєш? — спитала мати.

— Де він ночуватиме? — мучило дівчинку.

— Хто? Не суши собі голови, доню. Таких, що тиняються по світу і нічого не роблять, багато. Сідай їсти, сідай, а я піду корову напою, он реве як.

Надворі було вже по-осінньому холодно. Дереву скинули літній одяг. З неба грайливими метеликами пролітали перші сніжинки. Марія глянула на небо. Воно було темно-сіре, холодне, і вона знову подумала про людину, якої не бачила, але стільки наслухалася від дочки.

"Може, справді треба було покликати та нагодувати. Може, й Івана хто погодує, якщо ще живе..." Втер-

Щ

ла сльозу і пішла до хліва. Корова зустріла її глухим тужливим ревом.

— Водички хочеш? Зараз принесу, потерпи.

Виходячи з корівника, у дверях наткнулася на сусіда Прохора, що, як їй видалося, підстерігав і хотів застати її ще в хліві, але не встиг.

— Чого прийшов? — спитала грубо.

Парубок знітився. Ідучи сюди, мав плани і надії, приготував навіть, що говоритиме, а тут...

— Ти не змінюєшся,— промовив парубок,— Ніколи не знайдеш ласкавого слова для мене, хоч би такого, як для корови.

Марія мимоволі посміхнулася з його порівняння.

— Чого прийшов? — повторила уже м'якше. Прохор забув слова, які приготував, ідучи сюди, видобув з себе тільки те, що вона давно чула і знала.

— От що, Прохоре, іди собі. Вже й так люди язиками плещуть. Не ганьби мене, будь ласка. Чи мало тобі дівчат у селі?

— Нікого мені не треба, тебе люблю,— перебив.

Прохор вважався на селі старим парубком. До війни не одружився через Марію, яку любив ще дівкою, але не міг добитися взаємності. Коли ж вона вийшла за Івана, перестав думати про одруження. Хто знає, як склалося б його життя, якби не почалася війна. І Прохор, і Іван пішли захищати Вітчизну. Прохор, кілька разів поранений, вернувся зі славою, з державними нагородами, а Іван пропав безвісти. За війну любов до Марії не згасла. Думав про неї у хвилини перепочинку після горячих боїв, думав, лежачи у шпиталях...

Не міг зрозуміти, в чому справа. Чому Марія його не любить? Адже сам він з себе непоганий, і роботящий, і хату має кращу, ніж ота, в якій вона живе. Та й знає жінка, що стільки вистраждав через неї... І вільна зараз...

— Зовсім не любиш ти мене, Маріє?.. Івана нема, коли б живий, давно вернувся б,— вимовив задумливо.

— А може, він у полоні? — заперечила.— Як би там не було, про мене забудь, прошу востаннє.

— Я люблю тебе, Маріє, і нічого з собою зробити не можу.

Жінка не знала, що на це сказати. Вірила, що таки любить, бо сама любила і не могла забути того, з ким прожила кілька років, від кого має дочку.

Щоб перевести розмову на інше, спитала Прохора, чи не бачив незнайомого на колодах біля церкви.

— Не бачив нікого,— відповів парубок.

— Оріся бачила, як ішла до школи.

— Та хіба мало всяких тиняється по селах після війни? Думаєш, Іван?

— Якби думала, то пішла б подивитися. І, зрештою, він сам знайшов би свій дім.

Запанувала мовчанка.

— Чого стоїш? — спитала Марія, ховаючи руки під фартушок.— Я змерзла. Іди вже.

— Виходь за мене заміж,— почав не благальним, а рішучим тоном парубок. — Виходь — і квіт.

— Додумався! — пирснула жінка.—Якісь дурні ці чоловіки,— не то до себе, не то до Прохора відізналася Марія.— Ти забув, що у мене дочка школярка?

— Буде моєю. Махнула рукою.

— Чужа донька ніколи твоєю не буде. Зрештою, вона б тебе і не признала: любить пам'ять батька.

— Хіба вона його пам'ятає?

— Пам'ятає, що носив її на руках, дарував цукерки. Три рочки мала, як ішов на війну, а пам'ятає. Так що ти, Прохоре, не гнівайся, не ходи за мною.

Парубок довго стояв, опустивши очі. Потім швидким кроком рушив з двору.

Орісі погано спалося цієї ночі. Двічі з криком прокидалася. Снівся їй незнайомий. Не таким, яким вона його бачила, а страшнішим. Він наче кликав її до себе, та вона боялася підійти.

Уранці, не розказуючи матері свого сну, дівчинка зібралася до школи. Ледве мати примусила її поснідати. Оріся була впевнена, що знову застане на старому місці того дивного чоловіка. І справді застала. Біля нього лежали торбина і костур. Ця людина уві сні справила на дівчинку таке сильне враження, що вона зараз завагалася: іти їй далі чи обійти іншою дорогою. "Може, це сон? Може, я ще сплю?" — подумала вона. Але ні. Чоловік скинув окуляри і пальцем кличе її до себе.

Геремагаючи страх, Оріся попрямувала до нього, але за кілька кроків зупинилася. З жахом побачила, що

з однієї ногиавиці в незнайомого стирчить дерев'яна палка замість ноги. Зблідла,

відвернулася, в очах забриніли сльози. Чоловік зрозумів її хвилювання. Його зворушило це співчуття. Дівчинка стала йому такою рідною, як дочка. Боячись, щоб, бува, не втекла з переляку, ніжно заговорив до неї, просив не боятись.

— Я не боюся,— промовила тихо, все ще не дивлячись на дерев'янку.

— Чия ти, доню? — спитав, і тепло його голосу розтопило крижину страху й недовір'я в дівчинки,— Сядь біля мене.

Орися сіла, але відразу встала.

— Довго я сидіти не можу, бо запізнюся до школи,— промовила.

— А в якому класі вчишся?

— У третьому.

Чоловік прикинув, скільки дівчинці років, і вирішив, що його дочка десь такого віку. Шукав у її личку знайомих рис.

— Добре вчишся? — промовив по хвилині.

— Добре.

— Щаслива ти,— почав він, прикриваючи торбиною кінець палки, що виглядала з ногавиці.— За мого дитинства було важче вчитися: одягтися не мали в що, взуття не було... А ти, бач, як гарно вбрана. Портфель у руці...— він замовк на хвилину, уявивши себе малим, у портяних штанах, босого.

Дівчинка засоромилася, неначе її вбрання і портфель були чимсь неприродним. Хотіла сказати, що всі школярі тепер ходять взуті, чисто одягнені, мають портфелі на книжки... Щоб приховати збентеженість, спитала чоловіка, звідки він.

— То як же тебе звати?

— Орися.

Чоловікові раптом забракло повітря. У душі щось ворухнулося. Завирували радість і туга, надія і сумнів, бажання і страх. Страх, що все це тільки сон. Хотів узяти дівчинку за руку, але вона відсмикнула її.

— Не бійся, доню,— промовив з жалем,— я тобі лиха не заподію.

— Я не боюся,— відповіла дівчинка, але не підійшла.

— Як твоє прізвище, доню?

Спитав і завмер в очікуванні. Що, коли не назве батькового? Але дівчинка назвала бажане.

— Мене зовуть Орися Мазай,— вимовила так, як її учили в школі: чітко і ясно.

Тепер чоловік уже знав, хто перед ним. Ледве стримався, щоб не сказати, щоб тут же не вхопити це ніжне дівчатко в обійми і цілувати, плакати від радості та щастя, що знайшов її, що вернувся на рідну землю, в рідне село, а за кілька хвилин зможе стати і в рідній хаті, де на старому сволоці викарбувані імена його батьків та ім'я його самого — першого сина. Але... Треба в'яснити все до кінця. Адже долю його вирішить тільки Марія. Щоб дівчинка не помітила переміни в очах, швидко наклав на очі окуляри. Орися не зрозуміла стану його душі, все ще чекала відповіді на своє питання: звідки він.

— Ви не сказали мені, звідки ви? — повторила докірливо.

— Я здалека,— вимовив, аби щось сказати.

— Там ваша хата? — уточнювала.

— Не маю я хати, війна забрала.— Не хотілося більше говорити, не хотілося довше тримати дитину в невіданні. Тепер волів, щоб ішла вже до школи, тому й сказав, що на язик навернулося. А дівчинка наче зраділа.

— То ходіть до нас, — запросила.

— А що твоя мама скаже?

— Нічого не скаже.

— А тато? — це була остання спроба: має когось Марія чи ні?

— Нема в мене тата, — промовила з жалем.— Деякі тати повернулися з війни, а мого нема.

— Бідненька,— пожалів, — То ви тільки вдвох з мамою?

— Так,— сказала,— був ще братик Івасик, але вмер.

— Скільки йому було?

— Він народився на початку війни і скоро вмер.

Тепер усі страхи і сумніви минули, тривожило одне: як прийме Марія його з дерев'яною ногою?

— Тата вже не чекаєте? — спитав.

— Мама чекає. Зітхнув радісно.

— А ти? — заглянув у вічі Орисі,

І я чекаю,8^ вимовила тихенько, але в голосі її чоловік не відчув твердості.

— Ти батька пам'ятаєш? — добивався правди, йому хотілося почути, що дитина тужить за батьком, чекає його, як і мати.

Дівчинка мовчала.

— Не пам'ятаєш? — спитав удруге. Сказала, що трохи пам'ятає.

— Певне, на руках тебе носив? Зраділа.

— Носив.

— Який же він? — спитав, уважно придивляючись до дівчинки. Питання було надто складне, щоб на нього відразу відповісти, але дівчинка знайшла відповідь.

— На фотокарточці бачила. Є на ній тато, мама і я. Івасика ще не було, а я маленька, така смішна, зараз сама себе не впізнала б,— помовчала хвилинку, а потім: — Чого ви тут сидите? Чому не йдете до хати? Холодно.

— Я вже сказав, що не маю хати.

— То йдіть до нас,— повторила радісно.

— Боюся,— сказав чоловік.— Може, мама не впустить такого безногого.

— Впустить. Вона вчора казала, щоб я вас привела, хотіла спитати, чи не чули ви що про тата.

Чоловік хотів сказати цій милій рідній дитині, хто він, але стримався.

— Зайду до вас обов'язково,— промовив, заспокоївшись.

— Дорогу знайдете? — спитала Орися.

— Допитаюся, доню.

— А чому ви мене весь час називаєте донею? Хіба я ваша доня? — хитро примружилася дівчинка.

— Я усіх малих дівчаток так називаю,— знайшов відповідь.— Може, сама мене відведеш до свого дому? — сказав, схвильований питанням дитини.

— Ой, мені в школу пора,— заперечила Оріся.— Я і так вже запізнилася. Буде мені!

— То біжи. Я ще трохи посиджу і піду. Повернувшись зі школи, Оріся застала в хаті таку

картину: за столом сидів чоловік, не подібний до того незнайомця, а чисто вимитий, без бороди і без чорних окулярів. З-за столу, накритого обрусом, не видно було дерев'яної ноги... Оріся стала в дверях, здивована.

Не впізнала? промовив усміхаючись чоловік. По голосу впізнала, але не сказала цього. Чогось такого вона не сподівалася. Симпатії до того бідного, самотнього чоловіка в окулярах були, мабуть, більші. Зараз вона трохи розчарувалася.

— Це твій тато, Орісю, привітайся,— сказала мати. А сама весела, щаслива, прибралася як на свято і хустину вбрала святкову.

Оріся немов прикипіла до місця.

— Який це тато? — спитала по хвилині, все ще не відходячи од дверей, щоб була змога втекти, якщо щось буде не по її.

— Твій рідний, твій.

— Той, що на фотографії? — перепитала дівчинка.

— Та той самий, той, що тебе на руках носив. Він один у нас— Вона взяла дочку за руку і підвела до столу. Дівчинка пішла, злегка опираючись.

— А чому ви не призналися вранці, що .ви мій тато? — спитала Оріся, все ще не підходячи.

— Думав, що, може, в тебе є другий тато,— відповів не зовсім удало.

Оріся знала з оповідань, що є другі тати. Ось і подруга, що сидить з нею на одній парті, має другого батька, бо перший загинув на війні. Але подруга не хоче другого татом звати.

— Ходи, ходи до мене, я твій перший батько, а ти моя перша доня.

До приходу Орісі Іван розповів дружині все про себе: як жив без неї, як тужив, скільки разів брав участь у боях, як в останньому його, пораненого, забрали з поля американські санітари.

— Коли я, поранений, опритомнів, зрозумів, що опинився в якомусь не нашому лазареті, бо розмовляють тут по-чужому. Подумав, що в німецькому і тут мені кінець. Та виявилось, що шпиталь американський — ніби союзницький. Полегшало трохи на душі. Значить, є ще надія вижити. А так хотілося вижити! Перемога вже близько, поговорювали про капітуляцію німців... Ні, міркую собі, мушу ще побачити жінку, дитину, рідне село, мушу!

Марія з ніжною любов'ю дивилася на чоловіка. Уявляла собі все те, про що він розповідав. Бачила, як ішов за танком у наступ, як лежав напівмертвий на полі бою...

Оповідач тим часом запалив цигарку і продовжував свою сумну оповідь:

— Рану в грудях залікували швидко. Куля пройшла наскрізь, не зачепивши, на щастя, легенів і серця. Гірше було з ногою... Не хотіла гоїтися. Коли я приходив до пам'яті, якісь люди у білих халатах випитували мене, чи не поїхав би я до Америки? Не добившись від мене ствердної відповіді, вони перестали звертати на мене увагу. Рана гнила. Мені загрожувала смерть. Тоді я зчинив крик, що в Радянському Союзі лікарі однаково лікують і своїх, і ворогів. Це їм ще більше не сподобалося. Назвали мене більшовиком і відрізали ногу. Не знаю, що було б далі зі мною? Але одного разу зайшла в лазарет наша радянська комісія — кілька лікарів і вищих офіцерів. Вони розшукували своїх громадян. Я зголосився, і мене відразу перевели в Східний Берлін, у радянський шпиталь. Довго ще гоїлася моя рана, бо запустили її союзники, але свої лікарі таки вигоїли, і ось я з вами. Правда, без ноги, але голова і руки є, і це головне. Мені все одно вже не танцювати. Я і молодим танцювати не любив.

Останні слова він намагався проказати якось трохи веселіше, та ні йому, ні жінці не було весело. В сумних очах Марії бриніли сльози.

— Скажи,— почав уже зовсім іншим тоном,— чого ти плачеш? Чи того, що я без ноги, багато натерпівся і тобі жаль мене, чи себе тобі шкода, що доведеться свій вік занাপастити з калікою. Скажи правду.

Глянув на дружину, а в неї враз висохли сльози, брови стрілами збіглися до купи, лице зблідло.

Вона здивовано глянула в очі чоловікові, збентежена його несподіваним і безглуздим запитанням.

— Ти що? — ледве протиснулося їй крізь горло.— Як ти міг таке сказати? Я тебе стільки чекала, а ти?.. Ех, Іване, Іване...

Вона відвернулася і відійшла до дверей, а він почав виходити з-за столу і, вистукуючи дерев'яною ногою по підлозі, пошкандибав за нею.

— Пробач мені, рідна, пробач, кохана. Я сказав не подумавши. Я і сам не знаю, як це вийшло, що, побачивши твої сльози, таке прийшло на думку. Пробач.

Марія побачила, що сам він мало не плаче, і серце "м'якло.

— Ти для мене не гіршим став,—промовила вже спокійно.— Ти ногу втратив на війні, а не у бійці йняних. Ти герой. Я тебе ще більше люблю.

Сказала і затулила лице кінцями хустини — засоромилася свого признання.

— Чого ти, мила?

Не промовила ні слова...

— Ми починаємо нове життя,— почав Іван.— Як молодожони,—додав, а по хвилині: — Ходи ближче.

Він цілував її очі, що знову звогчили від радості, тулив до себе.

За вікном вечоріло. Осінній день добігав до краю. Вітер кидав у вікно жмені обледенілого дощу і снігу, а в серцях двох людей, що зустрілися після тривалої розлуки, розцвітала весна.